

Získají naléhavé výzvy bývalých politiků USA podporu?

Nejedná se o výzvy ledajaké, protože se vztahují k vytvoření světa bez jaderných zbraní, včetně návrhu praktických kroků vedoucích k dosažení tohoto cíle v rámci dlouhodobého a etapovitého procesu. Jejich čtyřmi autory nejsou ani žádní druhořadí politici USA, nýbrž bývalí ministři zahraničních věcí (George P. Schultz, 1982-1989, a Henry A. Kissinger, 1973-1977), obrany (William J. Perry, 1994-1997) a bývalý předseda senátního vojenského výboru (Sam Nunn).

Zastupují obě hlavní americké politické strany a nejsou pomýlenými pacifisty či idealisty, jak jsou občas míroví aktivisté pejorativně označováni. Nesporně velmi dobře vědí o čem hovoří a proč svá prohlášení, mající přímou souvislost se snahou o omezení jaderného šíření, prezentují s veškerou naléhavostí již druhý rok v deníku Wall Street Journal.

Pro připomenutí některá fakta

Jaderné zbraně patří k nejničivějším zbraním. Jejich vývoj, výrobu, použití a skladování, na rozdíl od chemických a biologických zbraní, nezakazuje žádná mezinárodní smlouva. Omezující a diskriminační charakter *Smlouvy o nešíření jaderných zbraní* (NPT - Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons) z r. 1968 je dán tím, že od nejaderných států na jedné straně vyžaduje jednoznačné zřeknutí se ambic na získání jaderných zbraní výměnou za poskytování pomoci při mírovém využívání jaderné energie, avšak vůči jaderným zemím stanoví pouze vágní závazek k jadernému odzbrojení. K trvající nepříznivé atmosféře v kontrolně-zbrojní a odzbrojovací oblasti negativně přispěly v poslední době nezdar 7. hodnotící konference smlouvy NPT v r. 2005 a nezařazení otázky jaderných zbraní do závěrečného dokumentu vrcholné schůzky členských zemí OSN.

Tato skutečnost se projevila v následných letech pokračováním několikaleté stagnace činnosti různých odzbrojovacích fór, především hlavního mnohostranného negociačního orgánu, kterým je tzv. Konference o odzbrojení v Ženevě. K výraznému obratu nedošlo ani na jednání komise OSN pro odzbrojení a při projednávání a hlasování o některých kontrolně-zbrojních a odzbrojovacích rezolucích v rámci 1. výboru (bezpečnostní a odzbrojovací) VS OSN. Celkový nepříznivý vývoj v dané oblasti výrazně poznamenalo uskutečnění severokorejské podzemní jaderné zkoušky v říjnu 2006 a pokračování v kontroverzním programu obohacování a přepracování jaderného paliva Íránem, a to bez ohledu na omezené a následně zpřísněné sankce RB OSN (rezoluce č. 1737 z prosince 2006 a č. 1747 z března 2007).

Podezření ze zakázaných aktivit Íránu jednoznačně nevyvrátilo ani prohlášení 16 amerických zpravodajských služeb z prosince loňského roku o pozastavení programu vojenského využití v r. 2003.

Možnost selhání lidského faktoru v manipulaci s jadernými zbraněmi se nevyhýbá ani zemím s velmi dokonalými kontrolně-bezpečnostními mechanismy. V loňském roce to např. dokumentoval neoprávněný přelet letounu B-52 vojenského letectva USA s jadernými raketami na palubě přes několik amerických států. [1]

Podle některých analytiků je také jen otázkou času, kdy může dojít k odpálení tzv. špinavé bomby (konvenční výbušnina ve spojení s relativně dostupným radioaktivním materiálem

využíváním v civilním sektoru) nebo k jiné formě zneužití jaderných zbraní teroristickými organizacemi, které pokračují v úsilí o jejich získání. Obavy vyvolává i očekávaná celosvětová renezanse výstavby nových jaderných reaktorů k výrobě elektrické energie, kdy vzrůstá nebezpečí případného zneužití mírového využívání jaderného paliva k vojenským účelům.

Podle údajů uveřejněných v prestižní ročence SIPRI bylo v lednu 2007 ve světě přibližně 26 000 jaderných hlavic. Největší počty těchto zbraní v operačním použití, kterých je celkem asi 11 500 ks, mají USA (5045 ks) a Ruská federace (5614 ks), z nichž několik tisíc je ve stavu nejvyšší bojové pohotovosti.

Ostatní další deklarované jaderné mocnosti, tj. členské země smlouvy NPT (Francie, Velká Británie a ČLR) i nedeklarované (Indie, Pákistán, Izrael a KLR), za nimi v počtech těchto zbraní, uváděných v desítkách, max. několika stech kusech, výrazně zaostávají. [2]

Téměř 20 let od skončení studené války jsou nadále rozmístěny v šesti západoevropských zemí americké jaderné zbraně. Významná *Smlouva o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (CTBT - Comprehensive Test Ban Treaty)*, sjednaná v r. 1996, a kterou pro zajímavost jako první státník podepsal v sídle OSN tehdejší prezident Clinton, dosud nevstoupila v platnost.

Mezi ratifikacemi 44 států, nutnými ke vstupu smlouvy v platnost, tak nadále chybí ratifikace deseti států. Z deklarovaných pěti jaderných mocností jsou to USA a ČLR. Z dalších jaderných zemí, stojících však mimo smlouvu NPT a které smlouvu ani nepodepsaly, se jedná o Indii, Pákistán a KLR. Izrael sice smlouvu podepsal, nicméně však též neratifikoval.

Ocenění jistě zaslouží snížení počtů jaderných zbraní, zejména USA a Ruské federace, ke kterému došlo od ukončení studené války. Na druhé straně dochází ke zvýšení přesnosti navádění těchto zbraní a k dalšímu zkvalitňování jejich nosičů.

Z deklarovaných jaderných mocností pouze ČLR oficiálně vyhlásila závazek nepoužít jaderné zbraně jako první. Preventivní použití jaderných zbraní tak nadále zůstává zachováno ve vojenských doktrínách uvedených států a zájem o zkvalitňování těchto zbraní trvá. A to přes skutečnost, že odstrašující účinek jaderných zbraní, jejichž případné použití vůči asymetrickým hrozbám představovaným teroristy je víc než sporné, se neprojevil pozitivně ani v případě jaderného šíření, jak dokazuje příklad KLR a Íránu.

První výzva ze 4. ledna 2007

Publikování prvního společného prohlášení bylo podníceno průběhem a závěry konference svolané *Stanford University's Hoover Institution* a nevládní organizací *Nuclear Threat Initiative* v říjnu 2006 u příležitosti dvacátého výročí americko-sovětské schůzky na nejvyšší úrovni v Reykjavíku. Je známo, že v průběhu toto summitu se Ronald Reagan a Michail Gorbačov shodli na nezbytnosti eliminace jaderných zbraní. I když se tento cíl nepodařilo smluvně naplnit, oba státníci podepsali dohodu o úplné likvidaci pozemních jaderných zbraní kratšího a středního doletu (INF - Intermediate-Range Nuclear Forces).

Autoři v prohlášení vycházeli z přesvědčení, že lidstvo se v současné době nachází v nebezpečném kritickém bodu jaderné éry, kdy je nezbytné se v rámci dosažení globální bezpečnosti rozhodnout mezi kooperací nebo katastrofou. Celé mezinárodní společenství, s důrazem na země vlastníci jaderné zbraně, by proto mělo podpořit jednak *vizi světa bez jaderných zbraní*, a také *specifické aktivity* zaměřené na uskutečnění této vize. Konkrétní kroky k dosažení zmíněné vize zahrnovaly např. změnu přístupu k rozmístění jaderných zbraní s cílem prodloužení výstražné doby, výrazné snížení počtů jaderných zbraní všemi vlastnickými státy,

likvidaci jaderných zbraní krátkého doletu určených k předem nastavenému rozmístění, zahájení procesu v americkém Senátu k dosažení ratifikace smlouvy o všeobecném zákazu zkoušek jaderných zbraní CTBT na kterém by se podílely obě politické strany, celosvětové zajištění co nejvyšších standardů zabezpečení a ochrany jaderných zbraní a vojensky využitelného plutonia a vysoce obohaceného uranu, snížení bojové pohotovosti rozmístěných jaderných prostředků USA, Ruské federace aj. [3]

Druhá výzva z 15. ledna 2008 [4]

V průběhu roku 2007 získalo prohlášení podporu od bývalého nejvyššího představitele SSSR/RF Michaila Gorbačova, tehdejší britské ministryně zahraničních věcí Margaret Beckettové jménem její vlády, a od řady bývalých předních amerických politiků ve funkcích ministrů zahraničí, obrany a národních bezpečnostních poradců (Madeleine Albright, Richard V. Allen, James A. Baker III, William Cohen, Lawrence Eagleburger, Melvin Laird, Anthony Lake, Robert McFarlane, Robert McNamara, Colin Powell ap.). Na základě této podpory autoři svolali v říjnu 2007 druhou konferenci, jejímiž účastníky byli převážně veteráni minulých šesti vlád USA, a rovněž další experti na jadernou problematiku. Průběh jednání vyzněl ve všeobecnou dohodu o důležitosti vize světa bez jaderných zbraní, jako vodítka v uvažování o jaderné politice a o důležitosti řady kroků, které by mohly vést k odvrácení jaderné katastrofy.

Na rozdíl od návrhu praktických kroků obsažených v první výzvě a oslovujících převážně všechny státy mezinárodního společenství, s důrazem na jaderné země, jsou navrhaná opatření adresována především USA a Ruské federaci. Zřejmě vzhledem k vysoké aktuálnosti se některé doporučené kroky z první výzvy opakují, např. požadavek ratifikace smlouvy CTBT. Důvodem prioritního oslovení USA a Ruské federace je jejich vlastnictví cca 95 % všech jaderných hlavic. Od obou zemí se proto očekává zvláštní odpovědnost a demonstrování působivého příkladu, který by měly následovat i další jaderné státy.

Některé navrhané kroky se již provádějí – např. snižování počtů jaderných hlavic na strategických nosičích dlouhého doletu, ostatní, krátkodobější, by mohly být zahájeny již v r. 2008 a vést k dramatickému snížení jaderného nebezpečí. Zahrnují:

- Prodloužení platnosti klíčových ustanovení **Smlouvy o snížení strategických zbraní (START I - Strategic Arms Reduction Treaty)** z r. 1991, jejíž platnost skončí k 5. 12. 2009. Závazky z této smlouvy na snížení nosičů a jaderných hlavic na 6000 kusů obě země již splnily v prosinci r. 2001. Jedná se proto především o ustanovení vztahující se k monitorování a verifikaci, které jsou v současné době využívány při plnění závazků z americko-ruské desetileté *Smlouvy o snížení útočných strategických jaderných prostředků v operačním použití (SORT - Strategic Offensive Reductions Treaty)* z r. 2002. Podle autorů by měly být závazky ze smlouvy SORT na dosažení počtu 1700-2200 jaderných hlavic v každé zemi splněny co možná nejdříve (podle smlouvy do r. 2012).
- Přijmout opatření k prodloužení výstražné doby a času k přijetí rozhodnutí o vypouštění všech jaderných balistických raket, což by snížilo riziko útoku v důsledku nehody nebo neoprávněného postupu. Nebezpečí v této souvislosti představují neoprávněné vstupy hackerů do počítačových systémů či další nelegální postupy vedoucí k případným katastrofálním důsledkům pro velící a kontrolní systémy v jakémkoliv jaderném státě. Další kroky by se mohly realizovat v případě obnovení důvěry v americko-ruských vztazích.

- ❑ Vyřadit všechny existující operační plány pro masivní útoky, které ještě zůstávají v platnosti z doby studené války. Interpretace tzv. odstrašení (deterrence) na základě koncepce „vzájemně zaručeného zničení“ (*MAD - Mutual Assured Destruction*) je v současném světě zastaralou politikou. Navíc za situace, kdy se USA a Ruská federace formálně prohlásily za spojence proti terorismu a nevnímají se navzájem jako nepřátelé.
- ❑ Vést jednání směřující k vývoji kooperativní multilaterální protiraketové obrany proti balistickým řízeným střelám a dále systémů včasného varování, jak navrhli prezidenti George W. Bush a Vladimír Putin na moskevské schůzce v r. 2002. Jednání by měla zahrnout dohodu o plánech, jak čelit raketové hrozbě vůči Evropě, Rusku a USA ze Středního východu, společně s dokončením práce na zprovoznění moskevského *Střediska pro výměnu společných údajů (JDEC - Joint Data Exchange Center)*. Snížení napětí v otázce protiraketové obrany zvýší možnost dosažení pokroku v širším rámci jaderných otázek, které jsou velmi zásadní pro bezpečnost USA. Případný neúspěch velmi zkomplikuje dosažení širší americko-ruské jaderné spolupráce.
- ❑ Urychlit práce na zajištění co nejúčinnějších bezpečnostních standardů pro jaderné zbraně a rovněž pro jaderné materiály nacházející se kdekoliv ve světě s cílem zabránit získání jaderné bomby teroristy. Jaderné materiály využitelné vojensky jsou ve více než 40 zemích a existují rovněž poznatky o údajných pokusech pašování jaderného materiálu ve východoevropských zemích a v Zakavkazské oblasti. USA, Ruská federace a další státy, které se účastní asistenčního amerického programu k zajištění bezpečnosti zbraní hromadného ničení v RF a dalších státech SNS (*CTR - Cooperative Threat Reduction*), by měly ve spolupráci s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii (MAAE) hrát klíčovou úlohu v poskytování pomoci dalším zemím při realizaci rezoluce RB OSN č. 1540 vztahující se ke zlepšení jaderné bezpečnosti.
- ❑ Zahájit dialog v rámci NATO a s Ruskem o konsolidaci nestrategických jaderných zbraní, předurčených k předem určenému rozmístění, ke zvýšení jejich bezpečnosti. První kroky by se měly zaměřit na jejich pečlivou evidenci a postupnou eliminaci. Vzhledem k jejich charakteristikám se tyto zbraně mohou stát pro teroristické skupiny žádoucím akvizičním artiklem.
- ❑ Posílit prostředky pro monitorování plnění smlouvy NPT jako protiopatření globálnímu šíření nejnovějších technologií. Dosažení pokroku v tomto směru je velmi naléhavé a mohlo by se dosáhnout vyžadováním aplikace monitorovacích ustanovení (Dodatečných protokolů) MAAE vůči všem signatářům smlouvy NPT.
- ❑ Vzít za své dosažení vstupu Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (CTBT) v platnost. Dosažení tohoto záměru by posílilo smlouvu NPT a pomohlo mezinárodně monitorovat jaderné aktivity. Obě americké strany by měly zhodnotit svůj postoj k této smlouvě z hlediska dosažených úspěchů monitorovacího systému za uplynulé desetiletí při identifikaci a lokalizaci podzemních jaderných zkoušek. USA by měly ještě před dosažením vlastní ratifikace naléhavě podporovat instalaci nových monitorovacích stanic k zjišťování jaderných zkoušek. [5]

Paralelně s realizací těchto opatření USA a Ruská federace by podle autorů mělo dojít k širšímu mezinárodnímu dialogu, zahrnujícímu nejaderné a jaderné státy.

Závěr

Nelze předjímat, jaký bude ohlas především u vlád zemí vlastnících jaderné zbraně, zejména Ruské federace a USA. S ohledem na supervelmocenské postavení USA a jejich bezkonkurenční vojenskou převahu bude mít především americký postoj k realizaci této významné odzbrojovací iniciativy rozhodující význam. Je potěšitelné a současně nadějně, že v souvislosti s nadcházejícími prezidentskými volbami v USA předvolební programy hlavních prezidentských kandidátů za Demokratickou stranu se na první výzvu odvolávají a obsahují pasáže věnované nezbytnosti obnovení vedoucí úlohy USA k zajištění světa bez jaderných zbraní, včetně závazku k prosazení ratifikace smlouvy CTBT v Kongresu USA. [6]

Positivním jevem také je, že britský Ústav strategických studií začal připravovat studii o technických aspektech procesu jaderného odzbrojení. [7]

Podle britského deníku *The Guardian* z 22. ledna 2008 vydali někteří jednoznační oponenti zmíněné iniciativy z řad bývalých vysokých aliančních vojenských činitelů z USA (bývalý velitel NATO John Shalikashvili), Velké Británie (polní maršál Peter Inge), SRN (bývalý předseda Vojenského výboru NATO Klaus Neumann), Francie (bývalý náčelník generálního štábu Jacques Lanxade) a Nizozemska (bývalý náčelník generálního štábu Henk van den Breemen) cca 150stránkovou studii. Adresovali ji Pentagonu a GT NATO Jaap de Hoop Schefferovi.

Jejich představa o zabránění šíření zbraní hromadného ničení a čelení dalším bezpečnostním hrozbám, zformulovaná na základě diskuzí s nejmenovanými současnými veliteli a politickými představiteli, nevylučuje ani možnost vedení omezené jaderné války. Studie obsahuje také návrhy na hluboké strukturální reformy NATO a posílení spolupráce USA, NATO a EU v rámci „velké strategie“, jejíž nedílnou součástí by měly nadále zůstat preemptivní jaderné údery. [8]

Jednoznačně vyjádřená podpora České republiky vizi světa bez jaderných zbraní by byla v plném souladu s mírovou orientací naší zahraniční a bezpečnostní politiky, projevovanou mj. podporou příslušným rezolucím OSN vztahujícím se k jadernému odzbrojení. Není pochyb o tom, že takový přístup by zvýšil v rámci EU, NATO a celého mezinárodního společenství naši prestiž a váhu.

Poznámky a literatura:

- [1] PINCUS, W. Air Force Alter Rules for Handling of Nuclear Arms. *Washington Post*, January 25, 2008, A05.
- [2] KILE, S.N., FEDCHENKO, V., KRISTENSEN H. World nuclear forces, 2007, Appendix 12A, *SIPRI Yearbook 2007*, s. 514-515.
- [3] SHULTZ, G. P., PERRY, W. J., KISSINGER, H. A., NUNN, S. A World Free of Nuclear Weapons. *Wall Street Journal*, Jan 4. 2007, pg. A15.
- [4] SHULTZ, G. P., PERRY, W. J., KISSINGER, H. A., NUNN, S. Toward a Nuclear-Free World, *Wall Street Journal*, Jan 15, 2008, pg A13.
- [5] Stanice jsou zřizovány Organizací smlouvy CTBT v rámci mezinárodního monitorovacího systému předurčeného ke kontrole smluvního plnění po vstupu CTBT v platnost. Celkem bude k dispozici 321 stanic a 16 radionuklidových laboratoří (pozn. autora).
- [6] CLINTON, H. R. Security and Opportunity for the Twenty-first Century. *Foreign Affairs*, November/December 2007, p. 12, OBAMA, B. Renewing American Leadership. *Foreign Affairs*, July/August 2007, pp. 8, 9.
- [7] BECKETT, M. *Keynote Address: A World Free of Nuclear Weapons?*, Carnegie Endowment for International Peace, June 25, 2007, p. 5. <http://www.carnegieendowment.org/events/index.cfm?fa=print&id=1004>.
- [8] TRAYNOR, I. Pre-emptive nuclear strike a key option, NATO told. *The Guardian*, January 22, 2008.

Některé použité zkratky:

CTBT Comprehensive Test Ban Treaty	Smlouva o všeobecném zákazu jaderných zkoušek z r. 1996 (dosud nevstoupila v platnost).
CTR Cooperative Threat Reduction	americký asistenční program (někdy se nazývá podle jeho zakladatelů Nunn-Lugarův program) na omezení bezpečnostního rizika ze snižování zbraní hromadného ničení v RF a dalších zemích SNS
INF Intermediate-Range Nuclear Forces	americko-sovětská smlouva z r. 1987 o zrušení pozemních balistických řízených střel středního a kratšího doletu
JDEC Joint Data Exchange Center	memorandum o zprovoznění moskevského Střediska pro výměnu údajů (mezi Ruskou federací a USA) ze systémů včasného varování a notifikací o vypouštění řízených střel z r. 2000
MAD Mutual Assured Destruction	vzájemně zaručené zničení (doktrína, která v americko-sovětském vojenském soupeření vedla v 70. letech k významnému snížení počtů mezikontinentálních řízených střel a omezení výstavby protiraketové obrany
NPT Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons	Smlouva o nešíření jaderných zbraní
SIPRI Stockholm International Peace Research Institute	Stockholmský mezinárodní ústav pro výzkum otázek míru
SORT Strategic Offensive Reductions Treaty	Smlouva mezi USA a RF o strategickém útočném snížení (známá také jako moskevská smlouva). K jejímu podpisu došlo v květnu 2002.
START I Strategic Arms Reduction Treaty	Smlouva mezi USA a SSSR o snížení všech strategických útočných zbraní z r. 1991

Podle Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (obvykle nazývané NPT) existuje pět statutárních jaderných velmocí, a to USA, Ruská federace, Spojené království, Francie a Čína. Nukleární zbraně však ve skutečnosti vlastní i další státy, z nichž tři NPT nepodepsaly (Indie, Pákistán a Izrael) a čtvrtý od NPT odstoupil (KLDK). Indie, Pákistán a Severní Korea veřejně oznámily vlastnictví nukleárních hlavic, zatímco Izrael se nikdy oficiálně nevyjádřil. O jeho jaderných kapacitách se však příliš nepochybuje a obecně se má za to, že 22. září 1979 proběhl v jižním Atlantiku společný pokusný výbuch Izraele a Jihoafrické republiky. JAR je posledním státem, o němž je s jistotou známo, že vyrobil nukleární zbraně; po pádu režimu apartheidu však byly rozmontovány a nová vláda země podepsala NPT.

Během studené války a po ní ovšem vojenské jaderné programy běžely v dlouhé řadě dalších zemí, které nakonec jaderné zbraně nezískaly, nebo alespoň neexistují důkazy pro to, že by je získaly. Jsou to zejména následující státy: Brazílie, Argentina, Švédsko, Švýcarsko, Alžírsko, Libye, Egypt, Sýrie, Irák, Írán, Korejská republika, Tchaj-wan a Austrálie. Kromě nich ovšem základní výzkum s velkou pravděpodobností provedly i další země; hovoří se mj. o Německu, Kanadě, Japonsku, Indonésii, Malajsií či Nigérii.

Lukáš Vising
Šíření jaderných zbraní na počátku 21. století
natoaktual.cz, 10. 3. 2008